

**KIRKERETNINGER I DANMARK
KRISTENDOMMENS VEJE
FRA OPLYSNINGSTID TIL NUTID**

**KURT E. LARSEN
KRISTELIGT DAGBLADS FORLAG, 2022
412 SIDER**

Anmeldt af Mogens S. Mogensen

Bogens forfatter, Kurt E. Larsen, der er professor i kirkehistorie ved Menighedsfakultetet i Aarhus, har skrevet en lang række bøger om dansk kirkehistorie og er en af de mest vidende på området. Det er ikke uden grund, at flere medier ofte henvender sig til ham for at få belyst historiske eller aktuelle kirkelige emne. Kurt E. Larsen er især kendt for sine bøger og artikler om Indre Mission, som han også selv står nær, men respekten for hans store faglighed rækker langt videre end til Indre Mission.

Bogen, der beskriver kirkeretninger i Danmark fra oplysningstiden og frem til i dag, dvs. ca. 300 år, er kronologisk bygget op i fem hovedafsnit. Hovedvægten lægges på kirkeretninger inden for den lutherske kirke, men hvert afsnit afsluttes med en omtale af kirker og kirkeretninger uden for den evangelisk-lutherske kirke/Folkekirken. Beskrivelserne af kirkeretningerne suppleres med relevante billeder, illustrationer, tabeller og ikke mindst

spændende henvisninger til kirkeretningers optræden i skønlitteraturen. Teksten afbrydes også af en lang række ekskursioner, hvor der gives meget nyttige forklaringer på en række kirkelige fænomener, begivenheder og lokaliteter som fx vækkelser og konventikelpalakaten i det første afsnit.

Det første afsnit, »Spirer til kirkeretninger under enevælden 1730-1840«, omhandler pietismen, oplysningstiden og begyndelsen på det 19. århundredes vækkelser. Her præsenteres pietismen, inkl. Herrnhutismen, de stærke jyder og de gudelige forsamlinger. I det andet afsnit, »Kirkeretningernes fremvækst under religionsfrihed og folkestyre 1840-1870«, er fokus på grundtvigianismen og Indre Mission, men også med en meget grundig indføring i de kirkeretninger uden for folkekirken, som etablerede sig i Danmark i denne periode, som fx den katolske kirke, Baptistkirken og Metodistkirken.

I afsnit tre og fire, »Kirkeretningernes vækstperiode 1870-1914« og »Kirkeret-

ningernes storhedstid i Danmark 1914-1965«, følger vi udviklingen af grundtvigianismen og Indre Mission og også den tredje og fjerde retning i folkekirken, altså Kirkeligt Centrum og Helliggørelsesbevægelsen i deres gyldne periode. Danmark kaldes med god grund et foreningsland, og det gælder i høj grad også de kirkelige og religiøse foreninger, som her præsenteres i deres brogede mangfoldighed. Tiden frem til første verdenskrig var den store vækkelsestid i Indre Mission – og for de nye missionsforeninger, LM og ELM, og i de følgende 50 år blev grundtvigianismen den dominerende bevægelse i folkekirken – i alliance med Tidehverv, som tidehvervsgrundtvigianisme. Bogen beskriver også fint, hvordan det netop er i denne periode, at en række ikke-lutherske kirkesamfund etablerer sig i Danmark. Her er forfatteren en god vejleder, når han i ekskursioner forklarer begreber som »nyevangelisk«, »evangelikal«, »evangelisk« »protestantisk« og »pentekostal«.

I bogens sidste afsnit, »Sekularisering og pluralisme 1965-2020«, følger vi de store vækkelsesbevægelser tilbagegang og fremvæksten af den karismatiske bevægelse og dannelsen af nye typer af valg- og frimenigheder. Små og større tværkirkelige missionsbevægelser og menigheder og udviklingen af pentekostale kirker beskrives. Særlig vigtig er beskrivelsen af de for de fleste danskere ukendte og fremmedartede kirkesamfund, som indvandringen de seneste årtier har ført til Danmark, og som radikalt har udvidet de økumeniske udfordringer for folkekirken.

Efter de fem hovedafsnit følger et afsnit om »Retninger uden for den kristne kirke«, hvoraf nogle allerede har været omtalt i de første afsnit. Det er »bevægelser, der til en vis grad har den kristne tro som en del af bagagen, og som ud fra deres navne kunne synes at være kristne«, men ikke er det, da de afviser de mest grundlæggende dogmer i kristendommen. Det handler i høj grad om retninger, som vi tidligere ofte kaldte for sekter, men som forfatteren meget prisværdigt omtaler som »retninger uden for den kristne kirke«. Mest kendt er naturligvis Jehovas Vidner og mormoner, men til gruppen hører også fx kvækerne.

Bogen afsluttes med et meget pædagogisk appendiks med en »Oversigt over forskelle og ligheder mellem kirkesamfund«. I det første skema sammenholdes »De ortodokse kirker«, »Den romersk-katolske Kirke« og »De evangelisk-lutherske kirker«. I det andet skema sammenholdes pinsebevægelsen og folkekirken.

For mig at se er der ingen tvivl om, at vi her har bogen om kirkeretningerne i Danmark. Det er et imponerende stykke arbejde, som Kurt E. Larsen har udført ved at komme omkring, og oftest også komme i dybden med, stort set alle de kirkeretninger, der findes i Danmark i dag, eller har været til stede i de sidste ca. tre hundrede år. Noteapparatet og litteraturlisten vidner om, at der bag denne bog ligger en meget stor akademisk indsats, og gør, at andre med stor frimodighed kan henvise til oplysninger i denne bog. Bogen er præget af en prisværdig grundighed, og det er ikke lykkedes mig at finde nogen faktuel fejl i bogen. Det er en letlæselig bog, som

de allerfleste ikke kan undgå at blive meget klogere af. Bogen kan læses med stort udbytte både af lægfolk og af akademikere.

Bogen er ikke nogen klassisk opslagsbog om kristne konfessioner. Alt, hvad man kunne forvente at finde i en sådan opslagsbog, er også med i denne bog og mere til, men i denne bog sættes de forskellige kirkeretninger ind i deres historiske sammenhæng, og læseren får dermed en langt dybere forståelse af kirkeretningerne. Men det betyder samtidig, at læseren ofte må slå op mange steder i bogen for at få alle oplysninger om hver enkelt kirkeretning med. Fx er der 38 henvisninger til »pinsebevægelsen«. Der er imidlertid et særligt afsnit om »Pinsemenhederne og Apostolsk Kirke«, som er det sted, hvor læseren burde begynde, men det fremgår ikke af indholdsfortegnelsen. Det ville have været hjælpsomt, om forfatteren på en eller anden måde havde gjort det let at finde frem til det, enten i en udvidet indholdsfortegnelse eller med en særlig angivelse i registeret.

Kurt E. Larsen er lykkedes med at skrive en bog om en den danske mangfoldighed af kirker, kirkeretninger og kirkelige organisationer, hvor jeg tror, at de allerfleste medlemmer af disse grupper vil kunne genkende sig selv i beskrivelserne. Han har udvist en meget stor loyalitet over for retninger, som han beskriver, hvilket gør, at bogen burde kunne vinde indpas i alle dele af kirkelivet i Danmark. Skal jeg alligevel dryppe en enkelt dråbe malurt i dette bæger, så må det være hans brug af termen 'bibeltro'. Nogle kirkeretninger betegner ganske rigtigt sig selv som 'bibel-

tro', men når forfatteren overtager denne betegnelse i beskrivelsen af nogle kirkeretninger, må konsekvensen være, at de andre kirkeretninger ikke kan beskrives som bibeltro, hvor situationen – set med disse kirkeretningers øjne – måske blot er den, at de tolker bibelen anderledes.

Som ovenfor nævnt, er jeg ikke stødt på nogen faktisk fejl i bogen, men et enkelt sted savner jeg en vigtig oplysning. På side 299 omtales den fælleserklæring fra 1999, som blev resultatet af drøftelser af reformationstidens vigtigste skillepunkt, nemlig retfærdiggørelseslæren, mellem Den romersk-katolske Kirkes Råd for Kristen Enhed og Det Luthersk Verdensforbund. Det ville have været på sin plads her at nævne, at folkekirken var en af de kirker, som valgte ikke underskrive denne fælleserklæring.

Jeg kan kun give bogen min bedste anbefaling og håber, at den må få den store udbredelse i både akademiske og folkelige kredse, som den i høj grad fortjener.